

Ольга ЗУБКО

кандидат історичних наук

докторант кафедри історії та культури України

Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-7052-1472>

e-mail: akademik75@meta.ua

ПЕРЕМОГИ ТА ПОРАЗКИ ЗУНР НА СТОРІНКАХ ПОДІЛЬСЬКОЇ ПРЕСИ (1918–1919)

Подано аналітичну інформацію про особливості революційних подій, що призвели до виникнення та створення Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР). На прикладі ЗУНР і за допомогою подільських газет 1918–1919 рр., події цих років представлено як політичну революцію – національно-визвольні прагнення у національному дискурсі. Констатовано, що насамперед тому, що політична революція має кілька важливих ознак: по-перше, як правило, відбувається нелегітимно; по-друге, забезпечує зміну еліти; по-третє, прихід до влади нових еліт призводить до перерозподілу власності; по-четверте, здійснюється через широку народну мобілізацію. Враховано й те, що політична революція може бути як «повною», так і «частковою». Зазначено, що рівень революційної повноти залежить від наявності у суспільстві політичної культури, якості еліти, здатності останньої здійснювати масові мобільні заходи. Окремо наголошено, що політична революція обов'язково супроводжується т. зв. контрреволюцією і далеко не в мирний спосіб. Зазначено, що політична революція – це не необхідність чи закономірність, які би призводили до соціально-економічних змін, а, на жаль, вказують на дефекти функціонування державних організмів, зокрема свідчать про відсутність належної соціальної мобільності в суспільстві.

Ключові слова: Західноукраїнська Народна Республіка, політична революція, подільська преса.

Історія Західноукраїнської Народної Республіки цікава, багатогранна, повчальна й невичерпна. Пріоритет в її дослідженні, звісно ж, за фахівцями львівської «історичної школи»: М. Литвином, К. Науменком¹, І. Лісною², О. Полянським³ та ін.

Мета статті – спробувати проаналізувати створення та діяльність Західноукраїнської Народної Республіки крізь призму поняття «революція» за допомогою

¹ Литвин М. Р., Науменко К. Є. Історія ЗУНР. Львів: ВКФ «Олір», 1995. 368 с., іл.

² Лісна І. С. Становлення національної державності в Галичині (1918–1923 рр.): дис. ... канд. юр. наук: 12.00.01 / Львівський Національний університет ім. Івана Франка. Львів, 1998. 246 с.

³ Полянський О. А. Західна Україна у двох революціях. 1848, 1918. Тернопіль: Джура, 1998. 52 с.; іл.

подільської преси 1918–1919 рр. Варто зазначити, що попри наявність великої кількості літератури та джерел із теми ЗУНР, аналіз її створення та діяльності крізь призму поняття «революція» ще не був в епіцентрі уваги українських істориків. Це – перша спроба, що не претендує на вичерпність теми.

Як відомо, поява та діяльність на історичній арені ЗУНР була зумовлена кількома причинами: революційними подіями в Росії, поразкою австро-угорських військ у Галичині й Поділі, проголошенням УНР (Української Народної Республіки), посиленням державної кризи у, власне, Австро-Угорщині та польськими зазіханнями на Галичину. Тобто, появу і функціонування ЗУНР історики схематично інтерпретують за допомогою чотирьох історичних, фактологічних й синонімічних понять: «революції», «війни», «політичної кризи» та «військового перевороту». Серед останніх чи не найживіше поняття «революції» в розумінні «рушійної сили історії»⁴.

Поділяю думку українського філософа Петра Кралюка щодо міцного входження упродовж останніх років в європейські мови, зокрема й українську, слова «революція». Та згідна, що цей термін – не тільки і не стільки науковий, скільки побутовий. При чому, якщо говорити саме про Україну – як Західну, так і Східну, – то він має переважно позитивну подвійну конотацію, викликану, з одного боку, минулим радянським (очищенням й оновленням суспільства), а з другого – націоналістичним дискурсом (позбавленням колоніального гніту)⁵.

Як «рушійна сила історії», революція, у цьому випадку політична, має кілька важливих ознак. По-перше, відбувається нелегітимним способом, порушуючи установлені у країні закони. Отже, й результат – зміна законодавства: відмова від старих законів, що замінюються новими. Як правило, революціонери намагаються переписати їх «під себе». У випадку ЗУНР нелегітимність революційних подій була половинчастою: умовно кажучи, по лівому фланзі, у правовому полі 12 жовтня 1918 р. відбулася аудієнція Української парламентської репрезентації у цісаря, що мала наслідком відозву «До моїх вірних австрійських народів» (16 жовтня 1918 р.), тоді як по правому – ситуація виходила з-під контролю внаслідок поразки Австро-Угорщини як члена Троїстого союзу на Болгарському фронті.

На жаль, капітуляція Австро-Угорщини в Першій світовій війні спричинила зібрання у Кракові 28 жовтня 1918 р. представників польської влади, які сподівалися 1 листопада започаткувати у Львові роботу Польської ліквідаційної комісії на чолі з Болеславом Роем. Комісія мала здійснити переобрання влади на території Західної України поляками для відновлення Другої Речі Посполитої. Саме це й спричинило «нелегітимність» – Листопадовий зрив. Так, 14 грудня 1918 р. Симон Петлюра як головний отаман Армії УНР, беззаперечно визнавши «нелегітимну появу» ЗУНР, надсилав «Військовому Державному Секретарю Вітовському» та «Головному Отаману ЗУНР Омеляновичу-Павленку» повідомлення такого змісту: «3 Козятина. 14.XII.18 р. Сьогодні ранком почав ся загальний штурм Києва. Перед тим гетьманський уряд і командування добровольців звернулося до Директорії з проханням ступити з ними в

⁴ Кульчицький С. В. Революції. *Енциклопедія історії України*: у 10-ти т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. Київ: Наук. думка, 2012. Т. 9: Прил. С. 944 с.; іл. URL: <http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history...> (дата звернення: 12.07.2017).

⁵ Кралюк П. Мареву революції. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2017. С. 3. (Серія «Magistra vitae»).

переговори. Це прохання нами одкинено. Частини нашого одного корпусу йдуть боєм до столиці Республіки і захоплюють околиці. Взято в полон більше 1 000 чоловік, скоростріли, амуніцію. Маю певність, що в найближчий день республіканське військо вступить переможцем в Київ. Прошу повідомити про це славних братів, вояків Західно Української Республіки, додати їм певності, що зіллявшись в одно спільними силами, дамо одсіч всім ворогам, насильником і здобудемо нашому трудящому люду землю, волю, спокій, державний лад»⁶.

Що цікаво, попри «половинчастість» взяття влади українцями відбулося майже безкровно. За перші дні боротьби під українським контролем опинився весь Галицький край. Почали створюватися місцеві адміністрації, наводився порядок. Згодом за короткий час зроблено чимало: вироблено закони про громадянство, 8-годинний робочий день, основи шкільництва, національні меншини; проголошено українську мову державною; проведено земельну реформу, за якою земля відчужувалася від великих власників і передавалася земельним комітетам, щоправда, термін наділення селян землею не встановлювався, а за самовільне захоплення передбачалося покарання – ув'язнення, штрафи, втрату права на володіння землею; створено Українську Галицьку армію (УГА) та укріплено міжнародні позиції через відкриття посольств і дипломатичних представництв у низці країн. І що важливо, все це обгрунтовується, рекламується, пропагується: «Відділ Преси й Пропаганди Департаменту адміністративно-політичного Міністерства Галицьких справ розписує конкурс на написання брошури об'ємом 1 аркуш друку малої 4-ки з метою дуже популярно й патріотично пояснити населенню Придніпрянщини боротьбу Галицької України за свою самостійність, а враз спопуляризувати перед ним галицьку армію. Рукописи мають вплинути найдалше 15 вересня ц. р. з поданням назвиска, адреси, евентуально й бажань автора у замкненій куверті. З усіх надісланих рукописів найліпші одержать премії по 5.000 гр., а не прийняті рукописи будуть звернені авторам. Премійовані рукописи стають повною власністю міністерства Галицьких справ і можуть бути друковані без окремих доплат на річ автора. Кам'янець. 25 серпня 1919 р.»⁷.

По-друге, революція забезпечує зміну політичних еліт. Замість старих приходять нові, у руках яких опиняється влада. Під елітою розумію соціальні верстви, що контролюють основну частину власності в соціумі, а її представники переважно здійснюють державне управління і створюють вигідну для еліти культуру, забезпечуючи їй т. зв. культурну гегемонію. Парадоксально, що питання еліти було чи не найболючішим для ЗУНР. У республіці її (нею, зауважу, прагнула стати більшість) творили такі революційні сили: солдатські маси, інтелігенція (службовці), студентська молодь, а ще селяни, які потерпали від без- та малоземелля й експлуатації на підприємствах. «Український голос» – друкований орган Державного секретаріату ЗУНР – так писав із цього приводу: «У нас воля одиниці, гуртка стоїть вище одиниці загалу. І це може мати для нас фатальні наслідки. А сі наслідки в мініятурі слідні вже й тепер. В селах по кілька кандидатів “комісарів”, і впавший підкопує під попередників. Село не відчує лучности з іншим селом і не журиться за його долю. Повіт думає за себе.

⁶ Український голос. Орган Державного Секретаріату Західноукраїнської Народньої Республіки, появляється щодня, за виїмкою неділь. Рік 1 (Тернопіль). 1918. 17 грудня. Ч. 15. С. 1.

⁷ Галицький голос. Виходить раз в тиждень. Рік видання 1-й (Кам'янець), 1919. 4 вересня. Ч. 3. С. 4.

Інтелігент ще не живвся з поняттям держави і не почувуючи над собою важкого нагая, відтягається від безінтересової (принаймні на погляд) праці. Горожанинові (без оглядки на ступень інтелігенції і класову приналежність) байдуже за добро загальне, державне. Робітник дише важким духом хлібороба або міщанина, але й собі ось враз з тамтим на інтелігента»⁸.

По-третє, прихід до влади нових еліт пов'язаний із перерозподілом власності. Адже нові політичні еліти можуть утримувати владу, лише володіючи відповідними ресурсами. Не секрет, що було багато охочих зазіхнути на галицьку нафту. У Галицькому нафтовому басейні, одному з найбільших у світі на той час, діяли провідні нафтовидобувні компанії – французькі, швейцарські тощо. Вони мали свої інтереси щодо майбутнього Галичини, оскільки нафта – одна з головних причин війни за регіон. Так, свого часу у складі делегації УНР, що прямувала на Паризьку мирну конференцію, був галичанин Володимир Кушнір – в міжвоєнні роки український журналіст, редактор «Ukrainische Rundschau», співробітник багатьох німецьких часописів; завдяки його професійній діяльності світ знав про чимало з українських проблем. Ось що писала про Кушніра його колега Надія Суровцева: «Знавець Відня, кнайпів, усіх галицьких справ, людей, люців, з'явився він уже за часів Директорії, в кожному разі він був призначений завідуючим чи начальником пресбюро, яке їхало при Дипломатичній місії на мирові переговори до Парижа-Версаля і де я була секретарем. Отже – мій прямий начальник. Ні гарний, ні поганий, достатньо освічений і бувалий, вихований, чемний, як більшість галичан, вже порядно знімчений (жив давно у Відні, мав дружину – німкеню)... Чому він опинився в рядах наддніпрянських дипломатів мені не ясно»⁹.

Потрібно відзначити, що питання зуенерівської еліти безпосередньо пов'язане з питанням повноти революційних подій. Політична революція в ЗУНР була, на жаль, частковою, оскільки призвела до появи лише певних елітарних фрагментів. Показова в цьому підпитанні, наприклад, посада диктатора-президента ЗУНР – людини-інституції, яка уособлювала й акумулювала в собі владу в небезпечних умовах збереження державного тіла, тому, зрозуміло, встановлювала певні обмеження. (Посада диктатора була започаткована згідно з римськими традиціями. До часів Цезаря в Римі проголошували диктатуру за умови загрози безпеки державі).

По-четверте, революція здійснюється через широку народну мобілізацію. Різні верстви населення вступають на історичну арену, «творюючи історію». У випадку ЗУНР, як вже зазначено, це – солдатські маси, студентство, службовці, селяни. Саме мобілізація забезпечує «легітимність» руйнування старих політичних інститутів, усунення старої еліти й прихід до влади нової. «Республіканські вісті» писали про це так: «Від власного кореспондента. ...Аналогічно центральній владі, в кожному повіті потворились відділи о відповідним галузям адміністрації, як харчевий, лісовий і т. д., які інтензивно парують над приведенням країни до нормального стану існування. В боротьбі з спекуляцією вживають самих острих і безпошадних мір і треба признати, що в цім напрямку наші брати – Галичане мають найкращі успіхи. До сьогодні ціни так на предмети першої необхідности, так і на инший крам в два або три рази дешевші, як у нас. Найбільш хвиліе сейчас населення Галичини земельна реформа

⁸ Український голос... 1918. 8 грудня. Ч. 15. С. 4.

⁹ Суровцева Н. Спогади. Київ: Вид-во ім. Олени Теліги, 1996. С. 152.

і боротьба о Львів і земелі на північний захід від нього по ріку Сян. Одно і друге є такої ваги для Галичан, що нам прийдеться поговорити о тім окремо...»¹⁰.

«Частковість» або «повнота» революції піднімають питання революційного сценарію, а з ним завершеності та незавершеності політичних змін. Сценарій революції зазвичай залежить від багатьох чинників, наявних у країні, де вона відбувається. Це не тільки і не стільки соціальні, політичні й економічні, які спровокували революцію, а й «якість» еліти, про що вже мовилося, ментальні особливості народу, культурні традиції і навіть зовнішні чинники, що можуть стимулювати або стримувати революцію. Та все ж, не зважаючи на їхню наявність, можливо виділити певні закономірності в «революційних сценаріях». Їх (з наукового погляду) дослідив американський історик Крейн Брінтон у книзі «Анатомія революції», що вийшла 1938 р.¹¹.

Крейн Брінтон був переконаний, що революції починаються з проблем, які виникають у старого «дореволюційного» режиму. Передусім фінансові – дефіцит державного бюджету, збільшення скарг щодо «непомірного» податкового тиску. А також перевага одних економічних інтересів над іншими, адміністративні заборони, загальна плутанина у сфері управління. Окрім економічних чинників, певну роль можуть відіграти й соціально-психологічні. Наприклад, почуття, які виникають в окремих людей, що їхня кар'єра «закрита для вияву їх талантів», утрата впевненості в собі представників управлінського класу. Щобільше, багато представників останнього доходять висновку, що їхні привілеї несправедливі й шкідливі для суспільства. Як наслідок – інтелектуали відмовляються підтримувати управлінські кола. У результаті цього «правлячий клас» стає некомпетентним.

Крім об'єктивних зазначених чинників, на революцію впливають і суб'єктивні. Зокрема, агітаційна діяльність радикально налаштованих елементів та ефективне/ неефективне використання силових структур.

На думку американського дослідника, за умов, що революція відбулася, вона має пройти чотири етапи: 1) переворот і тимчасову ейфорію від краху старого режиму; 2) легітимізацію становища; 3) розчищення революційних елітних рядів та отримання у руки наявних державних ресурсів; 4) «термідор» – встановлення нової влади, що за своєю сутністю авторитарна чи, навіть, тоталітарна з «наведенням порядку»¹².

Західні історики, не відходячи від напрацювань Брінтона, деталізують «революційний сценарій», розбивши його на мікроетапи.

Перший етап характеризується зростанням ролі інтелектуалів-очільників, які хочуть упорядкувати ситуацію у країні та стати гідними, а то й кращими заміниками. У нашому випадку – колишньому австро-угорському правлінню. У випадку ЗУНР йдеться про диктаторство Євгена Петрушевича та його команду. Запровадження диктаторства ЗУНР було доцільним кроком, бо завдяки цьому вдалося зупинити анархію, зміцнити дисципліну і піднести бойовий дух в УГА, яка спромоглася навіть на контрнаступ (т. зв. «Чортківська офензива»), підняти морально-політичний дух всього населення краю, захопити його на подальшу антипольську боротьбу (так, до військових лав ЗУНР зголосилося понад 80 тис. добровольців, яких, однак, неможливым було

¹⁰ Республіканські вісті. Щоденна газета. Рік видання II-й (Винниця) 1919. 25 січня. Ч. 43. С. 1.

¹¹ Brinton C. The Anatomy of Revolution. New York, Vintage Books, 1965. 320 s.

¹² Ibid. S. 140–208.

прийняти через брак боєприпасів). Щодо Петрушевича як ерудованого й досвідченого державного діяча, то він діяв досить гідно на надзвичайно важливій і відповідальній посаді (хоча певний час військові кола ЗУНР на диктатора пропонували кандидатури генералів Віктора Курмановича й Антіна Кравса, оскільки Євген Петрушевич не був професійним військовим, а отже, не мав відповідної освіти). З другого боку, ситуацію рятувала наявність у ЗУНР посади головнокомандувача армії («начального вождя» ГА). Почергово ним були генерали Греков і Тарнавський.

Другий етап значимий тим, що перед революцією уряд намагається здійснити реформи, аби «розрядити» ситуацію. Проте це реформаторство, як правило, не є вдалим. У випадку ЗУНР йдеться про кінець Австро-Угорщини як імперії (відозва цісаря «До моїх вірних австрійських народів» (16 жовтня 1918 р.)), внаслідок програшу в Першій світовій війні та низки інших чинників. Словами Мар'яна Мудрого: «Австро-Угорщина існувала доти, доки в імперії вдавалося підтримувати стан помірного невдоволення. Адже кожен з народів з того, що хотів, щось отримував, а щось – ні, і у цьому виходив певний баланс. Як тільки цей баланс порушився, імперія захиталась. Крім того, Австрія виросла у XVIII ст. на ґрунті просвіченого абсолютизму, а Просвітництво, як відомо – це віра у можливість гармонії між знанням, мораллю і дією. Доки протягом XIX ст. вдавалося ще цю гармонію зберігати, доти імперія утримувала стабільність»¹³. Перша світова неабияк пришвидшила всі внутрішньополітичні процеси, проте позитивне задоволення Карлом певних національних вимог (ще в межах імперії) прийшло надто пізно.

Третій етап фіксував: падіння режиму починається з гострої політичної кризи, спричиненої неспроможністю уряду справитися не так з опозиціонерами, як із політичними, військовими й іншими внутрішніми проблемами: «Вже сама ліквідація війни дала себе відчути найбільше Галичині. Розвалені фронти російський, а пізніше австрійський, не минули її. А хвиля воєнно полонених довершили чашу горя. В правді австрійське правительство, коли йому вдалося відбити Галичину, ніби то старалося допомогти змученій країні. Заходи в тім напрямку вилялися в конструкцію по відбудові Галичини. Центральний уряд призначив на цю ціль декілька мільйонів корон: біда була тільки в тім, що українському народові мало що з тих мільйонів припало. Польські верховоди сейчас взяли справу в свої руки і гроші повернули або на Західну Мазурську Галичину, яка найменш була знищена, або на відшкодування східно Галицьких поміщиків які весь час війни просиділи спокійно в західних провінціях Австрії і вернулися на відшкодоване. Українське ж селянство вистоявало тижнями на урядах, щоб довести своє знищення до відома властей але допомоги добитися не змогло»¹⁴.

Четвертий етап уособлює конфлікти серед революціонерів після перемоги революційного повстання. Їх середовище ділиться на радикалів, консерваторів та поміркованих. Так, наприклад, в одному зі січневих номерів «Винницької жизни» подана інформація про те, що насправді політичні погляди генерала Олександра Грекова вміщуються у фразу: «Никакой Украины нетъ!». Газета, покликаючись на інше видання – «Україну», до того ж інформувала, що дорогою до Станіслава, О. Греков,

¹³ Мудрий М. Щаслива Австро-Угорщина та її наслідок. URL: <https://zbruc.eu/node/71713> (дата звернення: 09.07.2018).

¹⁴ Республіканські вісті. Щоденна газета. Рік видання II-й. 1919. 28 січня. Ч. 43. С. 2.

по-перше, мотивував відмову від наступів браком технічних засобів, по-друге, оголосив, що він – російський генерал і не має жодного відношення до України й українського війська, а по-третє і головне, зазначив: «Вождь довів Галицьке військо до того, що воно змушене було перейти ріку Збруч»¹⁵.

П'ятий етап засвідчує, що перші, хто приходять до влади після революційного повстання – це помірковані революціонери. Так, головою Державного секретаріату ЗУНР було призначено Костя Левицького, за визначенням історика Ігоря Андрухів, прихильника мирного шляху розвитку держави та здобуття влади¹⁶.

Шостий етап – продовження попереднього, оскільки під час нього помірковані революціонери намагаються через помірковані реформи відновити владу. Натомість радикали організовують масову мобілізацію. У випадку ЗУНР такими виступали військові – Військовий комітет на чолі зі сотником Дмитром Вітовським, а поміркованою силою була та ж сама Українська Національна Рада (УНРада). Цікаво, що більшість населення УНР ЗУНР уявляло/сприймало лише кризь постать радикалів – УГА. Наприклад, Бердичівська щоденна газета «Селянська думка» 5 вересня 1919 р. звернулася до братів-селян із відозвою прес-квартири штабу Дієвої армії щодо правдивого слова про галицьких стрільців: «Б'ються вони за нас і за себе... Багато вони дають нам, як ви бачите... А що ми повинні дати їм? Перш за все подякуємо їм ласкою та поважним до них відношенням. Слід їх приймати та зустрічати не як чужинців "австріяків". Далі, треба їм дати хліба. Дати краще по братерськи, ніж примушувати добру людину видирати хліб. А ви знаєте, що голод до всього доведе. Врешті, допоможіть Галицьким Стрільцям в їх бойовій праці (розвідкою, набоями, вилами)»¹⁷.

Відносно сьомого етапу, то в його основі той факт, що суспільний устрій та панівна ідеологія змінюються не тоді, коли старий режим падає, а тоді, коли радикали заручаються підтримкою мас і змінюють поміркованих революціонерів. Цей етап тісно пов'язаний з наступним, який наголошує на революційному терорі внаслідок приходу до влади радикалів. Жорстока конкуренція в середовищі нової еліти спричинена тим, що нових місць при владі не так багато, як хотілося б. Тому серед революціонерів має відбутися відбір. Ігор Андрухів – дослідник життя та діяльності Костя Левицького – слушно відзначає, що міжпартійні чвари та боротьба за лідерство в українській історії щораз повторювалися віртуозніше¹⁸.

Дев'ятий етап демонструє, що боротьба між радикалами та поміркованими, а також між захисниками революції і зовнішніми ворогами сприяє приходу до влади військових. Як відомо, агарний закон ЗУНР, прийнятий 14 квітня 1919 р., що відстоював приватну власність, і важкий економічний стан у цілому в Дрогобичі та Бориславі спричинили Дрогобицьке повстання (бунт). Його жорстоко придушили саме сили УГА. Не потрібно забувати, що 1919 р. розпочалася радянсько-польська війна, в орбіту котрої була втягнена ЗУНР. Отож, на передній план виходив саме військовий чинник.

¹⁵ Винницькая жизнь. Ежедневная газета. Год издания 1-й (Винница). 1919. 10 января. Ч. 1. С. 2.

¹⁶ Добош Г. Один із «апостолів Галичини» – доктор Кость Левицький. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/1881131.html> (дата звернення: 09.07.2018).

¹⁷ Селянська думка. Щоденна газета. Рік видання 2-й (Бердичів). 1919. 5 вересня. Ч. 44. С. 1.

¹⁸ Добош Г. Один із «апостолів Галичини» – доктор Кость Левицький. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/1881131.html> (дата звернення: 09.07.2018).

Й нарешті, десятий етап звертає увагу на те, що радикальний період революції закінчується з приходом до влади поміркованих прагматичних діячів, які сприяють встановленню порядку в нових умовах (концентрують увагу на економічних, а не політичних проблемах). Наприклад, відома державна «заміна» Дмитра Вітовського (радикал, поборник військової адміністрації) Іваном Макухом (поміркований прагматик, поборник цивільної адміністрації).

Пропоновані тут мікро-етапи революції можливі, але не обов'язкові. Нерідко від них «відступають», а деякі й поготів «випадають». Тому, на мою думку, краще використовувати схему «сценаріїв революції» від Брінтона, маючи на увазі, що й у ній можливе випадання етапів, особливо третього.

Тепер зосереджуся на питанні хронології революційних подій у ЗУНР. 19 жовтня 1918 р. була оголошена «Проклямація Української Національної Ради» про створення Української держави в українських етнографічних землях Австро-Угорщини. 13 листопада УНРа затвердила Конституційні основи новоствореної держави – «Тимчасовий основний закон про державну самостійність українських земель колишньої Австро-Угорської монархії», нова держава одержала назву «Західноукраїнська Народна Республіка». 1 листопада розпочався військовий конфлікт проти Польщі, яку підтримували країни Антанти, насамперед Франція. 22 січня 1919 р. ЗУНР об'єдналася з УНР, одержавши назву Західна область Української Народної Республіки (ЗОУНР). 18 липня – початок окупації ЗОУНР у ході польсько-української та польсько-радянської воєн. Згодом ЗУНР анексована Польщею, Королівством Румунія і Чехословацькою Республікою. До 15 березня 1923 р. уряд ЗУНР перебував в еміграції.

У принципі, Листопадовий зрив і подальші події можна назвати революцією, однак, на мою думку, попри те, що мала на меті національне та соціальне визволення, була антиколоніальною, вона – специфічна, «неправильна». Початкової фази – повстання та державного перевороту – в ЗУНР не було. Все робилося в законодавчих межах, тоді як збройні виступи були винятково антипольськими. По-друге, на мою думку, пропущені другий і частково третій періоди, тобто цілковита зміна політичних еліт та перерозподіл власності. І їх пропуск упирається в ту ж законослухняність, що була прищеплена Галичині Австро-Угорщиною. Відомо, що економіка ЗУНР трималася на нафті, солі та грошових дотаціях УНР. За даними С. Литвина та згідно з іншими джерелами, на галицькі потреби 1919 р. асигновано 1 млрд 302 млн 700 тис. грн, що становило 20 млн 340 тис. 670 золотих рублів, або 10 млн 170 тис. 335 американських доларів. Грошові витрати на справи ЗОУНР – 26 % усіх видатків УНР 1919 р.¹⁹ На австрійські крони марно було сподіватися, бо війна спричинила гіперінфляцію в Австрії та Угорщині. За англійський фунт стерлінгів у березні 1919 р. у Відні, наприклад, виплачувалося 113 австрійських крон, а за 100 українських карбованців – 160–170 крон. Зазнав втрат і досить міцний фунт стерлінгів, вартість якого за час війни знизилася на 20–25 %²⁰. Щодо мобілізації, то вона була спричинена, здебільша, польським чинником.

¹⁹ Литвин С. Симон Петлюра у 1917–1926 роках. Історіографія і джерела. Київ: Аквілон-Прес, 2000. С. 241–242; Літопис Української революції: матеріали й документи до історії української революції 1917–1923. Львів, 1923. Т. II, кн. 4. С. 301.

²⁰ Гай-Нижник П. П. Перша світова війна і її вплив на європейські державні фінанси. *Фінанси України*. 2004. № 11. С. 150.

Отже, підсумую, незважаючи на популярність історичного терміна «революція», у межах якого можливо схарактеризувати створення і діяльність ЗУНР, все ж її феномен, на мою думку, полягає в органічному поєднанні революційно-еволюційних змін. Саме це й ілюструвала подільська преса 1918–1919 рр.

REFERENCES

1. Brinton, C. (1965). *The Anatomy of Revolution*. New York: Vintage Books [in English].
2. Dobosh, H. Odyn iz «apostoliv Halychyny» – doktor Kost Levytskyi. Retrieved from <https://www.radiosvoboda.org/a/1881131.html> [in Ukrainian].
3. Hai-Nyzhnyk, P. P. (2004). Persha svitova viina i yii vplyv na yevropeiski derzhavni finansy. *Finansy Ukrainy*, 11, 150 [in Ukrainian].
4. Halytskyi holos. (1919, Veresen 4), 3, 4 [in Ukrainian].
5. Kraliuk, P. (2017). *Marevo revoliutsii*. Ternopil: Navchalna knyha – Bohdan [in Ukrainian].
6. Kulchytskyi, S. V. (2012). Revoliutsii. In V. A. Smolii (Ed.), *Entsyklopediia istorii Ukrainy: u 10-ty t.* (Vol. 9, p. 944). Kyiv: Nauk. dumka [in Ukrainian].
7. Lisna, I. S. (1998). *Stanovlennia natsionalnoi derzhavnosti v Halychyni (1918–1923 rr.)* [The formation of national statehood in Galicia (1918–1923)]. (Candidate's thesis). Lviv [in Ukrainian].
8. Litopys Ukrainskoi revoliutsii: materialy y dokumenty do istorii ukrainskoi revoliutsii 1917–1923. (1923). (Vol. 2). Lviv [in Ukrainian].
9. Lytvyn, M. R., & Naumenko, K. Ye. (1995). *Istoriia ZUNR*. Lviv: VKF «Olir» [in Ukrainian].
10. Lytvyn, S. (2000). *Symon Petliura u 1917–1926 rokakh. Istoriografii i dzherela*. Kyiv: Akvilon-Pres [in Ukrainian].
11. Mudryi, M. Shchaslyva Avstro-Uhorshchyna ta yii naslidok. Retrieved from <https://zbruc.eu/node/71713> [in Ukrainian].
12. Polianskyi, O. A. (1998). *Zakhidna Ukraina u dvokh revoliutsiiakh. 1848, 1918*. Ternopil: Dzhura [in Ukrainian].
13. Respublikanski visti. (1919, Sichen 25), 43, 1 [in Ukrainian].
14. Respublikanski visti. (1919, Sichen 28), 43, 2 [in Ukrainian].
15. Selianska dumka. (1919, Veresen 5), 44, 1 [in Ukrainian].
16. Surovtseva, N. (1996). *Spohady*. Kyiv: Vyd-vo im. Oleny Telihy [in Ukrainian].
17. Ukrainyskyi holos. (1918, Hruden 17), 15, 1 [in Ukrainian].
18. Ukrainyskyi holos. (1918, Hruden 8), 15, 4 [in Ukrainian].
19. Vynnytskaia zhyzn. *Ezhednevnaia hazeta*. (1919, Yanvar 10), 1, 2 [in Russian].

Olha ZUBKO*Doctor of Philosophy**Doctoral student of the Department of History and Culture of Ukraine**M. Kotsyubynsky Vinnytsia State Pedagogical University**ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-7052-1472>**e-mail: akademik75@meta.ua***VICTORIES AND LOSS OF THE WEST UKRAINIAN PEOPLE'S REPUBLIC
ON THE PAGES OF THE PODILLIAN NEWSPAPERS (1918–1919)**

The article provides analytical information on the specifics of the revolutionary events that led to the emergence and establishment of the Western Ukrainian People's Republic. For example, with the ZUNR and with the help of the Podillian newspapers of 1918–1919, we determine the understanding of the political revolution as national-liberation aspirations in the national discourse. As the political revolution has several important features: firstly, as a rule, it takes place illegitimate; secondly, it provides the change of the elite; thirdly, the arrival of new elites in power leads to the redistribution of property and, fourthly, the revolution is carried out through a broad popular mobilization. The whole political revolution can be “complete” and “partial”. The level of its completeness depends on the political culture that is available in the society, the quality of the elite, the ability of the latter to carry out massive popular mobilization. In addition, the political revolution is necessarily accompanied by the so-called counterrevolution and is far from a peaceful way. The political revolution is neither a necessity nor a regularity that would lead to socio-economic changes. These phenomena, unfortunately, indicate the defects of the functioning of state organisms. In particular, indicate the lack of proper social mobility.

Keywords: West Ukrainian People's Republic, political revolution, Podillian newspapers.

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ УКРАЇНОЗНАВСТВА ім. І. КРИП'ЯКЕВИЧА

НОВІТНЯ ДОБА

ВИПУСК 6

ЛЬВІВ 2018

Новітня доба / гол. ред. Михайло Романюк; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2018. Вип. 6. 264 с.

У збірнику представлено дослідження з новітньої української та світової історії за період від Першої світової війни і до сьогодення. Наголошено на закономірностях й особливостях розвитку суспільно-політичних і націєтворчих процесів в Україні у контексті історії європейських народів, зокрема становища українського суспільства в умовах тоталітарних режимів. Розкрито особливості українського визвольного руху, воєнної історії, формування державних інституцій, роль культури у становленні громадянського суспільства, вивчення джерел та історичної біографістики.

Contemporary era / [resp. ed. Mykhailo Romaniuk; I. Krypiakievych Institute of Ukrainian Studies NAS of Ukraine. Lviv, 2018. Issue 6. 264 p.

The collection presents studies on modern Ukrainian and world history from the First World War to the present. Emphasis is placed on the regularities and features of the development of socio-political and nation-building processes in Ukraine in the context of the European nations' history, in particular the position of Ukrainian society under totalitarian regimes. The features of the Ukrainian liberation movement, military history, formation of state institutions, the role of culture in the development of civil society, the study of sources and historical biography are revealed.

Рекомендувала до друку вчена рада
Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України
(протокол № 5 від 20.12.2018 р.)

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР

Романюк Михайло Васильович, к.і.н. (Україна)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Голембійовська-Тобіаш Анета (**Gołębiowska-Tobiasz Aneta**), dr (Польща)

Дзінковський Томаш (**Dzieńkowski Tomasz**), dr (Польща)

Красівський Орест Якубович, д.і.н., проф. (Україна)

Муравський Олег Іванович, к.і.н., с.н.с. (Україна)

Пасіцька Оксана Ігорівна, к.і.н. (Україна)

Патер Іван Григорович, д.і.н., проф. (Україна)

Руда Оксана Василівна, к.і.н. (Україна)

Сова Андрій Олегович, к.і.н., доц. (Україна)

Соляр Ігор Ярославович, д.і.н., с.н.с. (Україна)

Стасюк Олександра Йосипівна, к.і.н., с.н.с. (Україна)

Трофимович Лілія Володимирівна, к.і.н., доц. (Україна)

Цецик Ярослав Петрович, к.і.н., доц. (Україна)

ЗМІСТ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ НОВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ

ПАТЕР Іван. Видавнича діяльність Союзу визволення України	3
ДЗІСЯК Ярослав. Нащадки шляхти – керівники українських збройних формувань Галичини першої чверті ХХ століття	20
ДРОГОБИЦЬКИЙ Ігор. Особливості використання досвіду збройної боротьби за державність 1918–1919 років у справі творення Української народної самооборони (1943)	32
ПАВЛОВИЧ Юрій. Особливості внутрішньої політики Республіки Білорусь в українській візії (1991–2004)	41
ТКАЧУК Андрій. Проблеми військового будівництва в Україні на початку 2000-х років	57
ПОПКО Сергій. Вплив російської збройної агресії на активізацію співпраці НАТО й України (2014–2018)	68

До 100-річчя ЗУНР

ГЕЛЕЙ Степан. Західноукраїнська Народна Республіка в історичних працях Василя Кучабського	78
СНУПРИІ Leonid. Geopolitical views of Stepan Rudnytskyi – advisor to the West Ukrainian People’s Republic	98
ТИМЧЕНКО Роман. Дипломати УНР і ЗУНР на Паризькій мирній конференції	105
МАЛЮТА Ольга. Західноукраїнська Народна Республіка: зовнішньо-політичне й економічне підґрунтя утвердження української державності	119
MARCHENKO Yaroslav. Vovchukhiv operation of the Ukrainian halychyna’s army (1919): background, progress, aftermath	143
ЗУБКО Ольга. Перемоги та поразки ЗУНР на сторінках подільської преси (1918–1919)	153
ФІЦУЛЯК Мирослав. Листопадові дні 1918 року в Перемишлі	163

ПОСТАТІ

- КОСТИШИН Роман. Громадсько-політична діяльність Володимира Кохана
в історіографічному дискурсі 177
- РОМАНЮК Михайло. Становлення особистості
Головного командира УПА Василя Кука (1913–1941) 189

ОСОБЛИВИЙ ПОГЛЯД

- ЯКИМОВИЧ Богдан. Причини поразки ЗУНР:
інвазія, героїзм, бездіяльність чи зрада? 198

ПУБЛІКАЦІЯ ДОКУМЕНТІВ

- СОВА Андрій. Невідомі документи львівських архівів
про діяльність Романа Шухевича в Українському студентському
спортовому клубі 212
- СТАСЮК Олександра. Демократія по-сталінськи,
або як фальсифікували вибори в Радянському Союзі. 243
- ЗАЙЦЕВ Юрій. «Ненавиджу ґрати на вікнах» 249

ОГЛЯДИ ТА РЕЦЕНЗІЇ

- КРОВИЦЬКА Ольга. [Огляд на]: Падовська О.
«Книжка про Малковичі». Львів: Ліґа-Прес, 2014. 928 с. 258